

Regulació demogràfica i guerra

Sobre els orígens del predomini del mascle

Joan Campàs i Montaner

1. Formulació del problema

Una qüestió que fàcilment ens podem plantejar és la següent: ha existit sempre un control de la natalitat? Com es regulava el creixement demogràfic si no es coneixien els mètodes anticonceptius actuals? Si, tal com hem estudiat, els humans tenim una sexualitat lliure i la fertilitat de la dona no està limitada per èpoques de zel, quants fills tenia cada dona?

Per intentar trobar una resposta a aquestes preguntes partirem de l'observació de les següents dades demogràfiques:

Taxa de creixement de la població humana

Període	Població mundial	Taxa de creixement
Paleolític	6.000.000	0'0015
Epipaleolític	8.500.000	0'0330
Neolític	75.000.000	0'1000
Imperis Antics	225.000.000	0'500

Prenem ara, com exemple, la població !Kung: la seva taxa de creixement és del 0'5% i això representa que la població es duplica cada 139 anys. Si aquesta taxa s'hagués mantingut els darrers 10.000 anys del Paleolític Superior, la població de la terra hauria assolit al començament del Neolític la xifra de 604.463.000.000.000.000.000.000 habitants. En canvi, les dades que posseïm ens indiquen que durant el Paleolític es mantingué la taxa de 0'0015, cosa que representa que la mitjana de naixements per dona hauria d'haver estat inferior a 2'1 fills.

El problema que ens formulem és: com i per què van créixer tan lentament la població mundial durant un període tan llarg?

Una resposta habitual que ens donen els llibres de text i que una opinió majoritària recolza és la següent: les dones tenien molts fills, però ateses les condicions de sanitat i alimentació se'n morien molts. Anem a veure que les coses no eren tan simples i que els nostres avantpassats més llunyans no eren uns salvatges i "primitius" (?) com algunes pel·lícules ens volen fer creure.

2. Hipòtesi i metodologia

Utilitzarem les aportacions de l'antropologia per examinar quin era el paper de la reproducció en els ecosistemes humans. El punt central de la qüestió serà si el creixement demogràfic a les societats pre-industrials estava regulat i com ho estava. Això ens portarà a l'anàlisi de la possibilitat que la guerra i la primacia del mascle guerrer (masclisme) regulin el creixement demogràfic. Arribarem a la conclusió que les maneres de regular la reproducció són tant importants com els modes de producció per comprendre l'evolució de les cultures.

La idea directriu que menarà aquest plantejament és: «la capacitat reproductora dels éssers humans fou controlada per mecanismes culturals durant la major part de la història i prehistòria humanes».

3. La regulació demogràfica

El control de la natalitat es pot dur a terme a través de mecanismes que poden intervenir abans o després de la concepció.

El principal mitjà dels pobles pre-industrials per impedir l'embaràs és l'abstenció de la relació heterosexual. És interessant constatar que moltes religions o pràctiques i rituals socials tenen entre les seves lleis o tabús elements de repressió del sexe (el cristianisme, en general, i el catolicisme, en particular, tenen una veritable obsessió pel sexe: tot el que ve de la carn és pecaminós i dolent).

Entre pobles pre-industrials actuals trobem altres mitjans com:

- el tabú contra la relació sexual durant el període puerperal (reminiscències d'aquesta prohibició les trobem en creences populars actuals com que la maionesa no es lliga si la dona té la menstruació, o que durant els dies de la regla no es aconsellable banyar-se...). Recordem que a l'època medieval l'Església catòlica prohibia l'acte amorós molts dies de l'any (la majoria). Fàcilment es pot demostrar l'estreta relació entre prohibicions i pràctiques religioses i control demogràfic.
- les relacions homosexuals. És, òbviament, una forma directa de control demogràfic sense renunciar al plaer corporal. L'homosexualitat és, doncs, una

opció cultural, i no un vici, malaltia o degeneració com alguns sectors socials –i sobretot l'església– afirmen. Sobre la homosexualitat masculina s'ha generat tota una subcultura (acudits, gests, lèxic...) que per sí mateixa ens hauria de fer pensar en les qüestions importants que al seu darrera s'hi amaguen.

- la clitoridectomia o amputació del clítoris, emprada principalment als països musulmans per reduir el plaer de la dona, i la infibulació que consisteix a passar una anella o fíbula a través dels llavis majors o menors de la vagina, amb la qual cosa s'impossibilita el coit. Per l'esterilització de l'home s'utilitza la vasectomia, consistent en l'extirpació total o parcial del conducte deferent. Aquest tipus d'operacions, tanmateix, quasi bé no està documentat entre els caçadors-recol·lectors.

- perllongar la lactància dels nens fins 3 o 4 anys. Hom diu que mentre dura la lactància materna la dona no pot quedar embarassada.

Ara bé, la majoria dels pobles pre-industrials tallen sistemàticament la vida dels fills no desitjats no tant abans com després del naixement. Això explicaria l'alta taxa de mortalitat infantil. És a dir, regulen el creixement demogràfic amb l'infanticidi i la negligència (deslletament prematur del fill, privació d'aliments als nens malalts, tractament descurat del cordó umbilical...) Atenció a treure'n conclusions morals! Recordem, simplement, que durant l'Olimpiada de Seul de 1988, al món moriren de fam 250.000 nens/nenes.

Els antropòlegs, però, no es posen d'acord. Uns diuen que la mortalitat infantil ve donada per les malalties. Uns altres, en canvi, atribueixen un paper important a l'infanticidi i a la negligència i minimitzen l'efecte de les malalties en les taxes de creixement del Paleolític. Ho recolzen en el fet que la majoria d'epidèmies –verola, tifus, grip, còlera, pesta bubònica– estan associades a les denses poblacions urbanes i no al dispèrsit rural i menys a un estil de vida nòmada. Quan apareixerà la malaltia? Quan fracassin els altres mecanismes culturals de regulació demogràfica. Aleshores augmentarà la densitat demogràfica, disminuirà l'eficiència productiva i es deteriorarà la dieta alimentària: la debilitat corporal facilitarà la malaltia que actuarà com a controladora del creixement demogràfic. Malgrat el que diguin alguns llibres i a l'opinió de molta gent, els pobles del Paleolític i començament del Neolític fruïen de millors condicions físiques que els plebeus de les antigues societats de nivell estatal.

Tots els mecanismes rurals, naturals i culturals, de regulació demogràfica citats, comporten costos psicològics, fisiològics i conductuals que tothom preferiria evitar. Totes les societats pre-industrials tenen necessitat de limitar el creixement demogràfic atès que els recursos disponibles no són infinits. Totes, doncs, experimenten alguna forma de pressió demogràfica, és a dir, costos fisiològics i psicològics concrets en limitar el creixement demogràfic. Darrerament, molts antropòlegs proposen teories que vinculen la pressió demogràfica a la guerra pre-estatal.

4. Guerra i infanticidi femení

La guerra es defineix com un combat armat entre grups humans que constitueixen agrupaments territorials o comunitats polítiques diferents.

Probablement fou practicada pels caçadors-recol·lectors del Paleolític, però només a petita escala i esporàdicament, i s'intensificà durant el Neolític entre les cultures agrícoles organitzades en poblats. L'evidència arqueològica més antiga i convincent a favor de la guerra es troba al Jericó Neolític, en forma de muralles, torres i fossats defensius.

Entre els caçadors-recol·lectors nòmades la guerra consistia en un combat individualitzat encaminat a l'ajust d'ofenses i pèrdues personals, reals o imaginades. L'organització de la batalla i les conseqüències de la victòria o derrota reflectien la dèbil associació entre gent i territori: els vencedors no s'apoderaven de territoris expulsant els seus enemics.

Per contra, la guerra entre els pagesos que viuen en poblats implica sovint un esforç col·lectiu total, ja que es lluita per territoris definits i la derrota pot comportar l'expulsió d'una comunitat de llurs camps, habitatges i recursos naturals. Entre els pagesos aldeans la guerra és costosa, en termes de baixes en el combat. Les cases del poblat, l'equip per elaborar els aliments, els conreus, els animals domèstics, els horts... representen inversions de capital estretament identificades amb la quantitat de treball de grups humans específics: la defensa d'aquesta inversió va posar les bases per al desenvolupament d'identitats territorials.

Des d'un punt de vista arqueològic, l'inici de la territorialitat el suggereix la pràctica d'enterrar els morts sota les cases que ocupaven en vida. Des d'un punt de vista etnològic, la intensificació de les identitats locals ve suggerida pel desenvolupament de

sistemes de parentiu basats en la filiació unilineal entre pares i fills o oncles i nebots. L'aparició de mecanismes de filiació està molt lligada a l'obtenció d'excedent i a l'herència.

Una primera imatge que podem treure del que s'ha dit fins ara és que la guerra frena el creixement demogràfic. Però la qüestió no és tan senzilla: els individus que moren al combat són, majoritàriament, homes, i això no té cap efecte, a la llarga, en la grandària de la població perquè la majoria de societats pre-industrials són poliginiques (un home és compartit per varies dones), i quan mor el marit de la dona es casa immediatament amb un altre home. Tenim, a més, la data que durant la guerra del Vietnam, la població va seguir augmentant a la taxa d'un 3% anual durant la dècada 1960-1970.

Com pot, doncs, la guerra esdevenir un regulador del creixement demogràfic?. Anem a considerar ara una conseqüència indirecta: existeix una alta correlació entre la pràctica de la guerra i els elevats nivells de mortalitat femenina en el grup d'edats compreses entre 0 i 14 anys. La «sex ratio» de societats «guerreres» és de 120 homes per 100 dones (a escala mundial és de 105 homes per 100 dones). Aquesta taxa més alta de mortalitat femenina probablement reflecteix la pràctica d'un infanticidi femení. Quina pot ser la causa d'aquest infanticidi femení?

Possiblement estigui relacionat amb el fet que l'èxit en la guerra pre-industrial depèn de la grandària dels grups de combat masculins: quan les armes són instruments que depenen de la força muscular, la victòria correspon al grup que té més homes forts. I degut a la pressió demogràfica sobre els recursos, és a dir, als límits ecològics, les comunitats «bel·licoses» manifestaran una tendència a criar més homes que dones. Segons aquesta idea, la reducció del creixement demogràfic no es podria assolir sense la guerra, perquè sense la motivació bèl·lica per preferir els nens a les nenes, cada grup tendria a reduir al mínim les penalitats posteriors a la concepció, criar totes les nenes i augmentar la seva població a costa dels veïns. La guerra tendeix a igualar aquests costos o a distribuir-los entre tots els grups de la regió en forma d'altres taxes de mortalitat femenina, produïdes per l'infanticidi i la negligència, i altres taxes de mortalitat masculina, provocades pel combat.

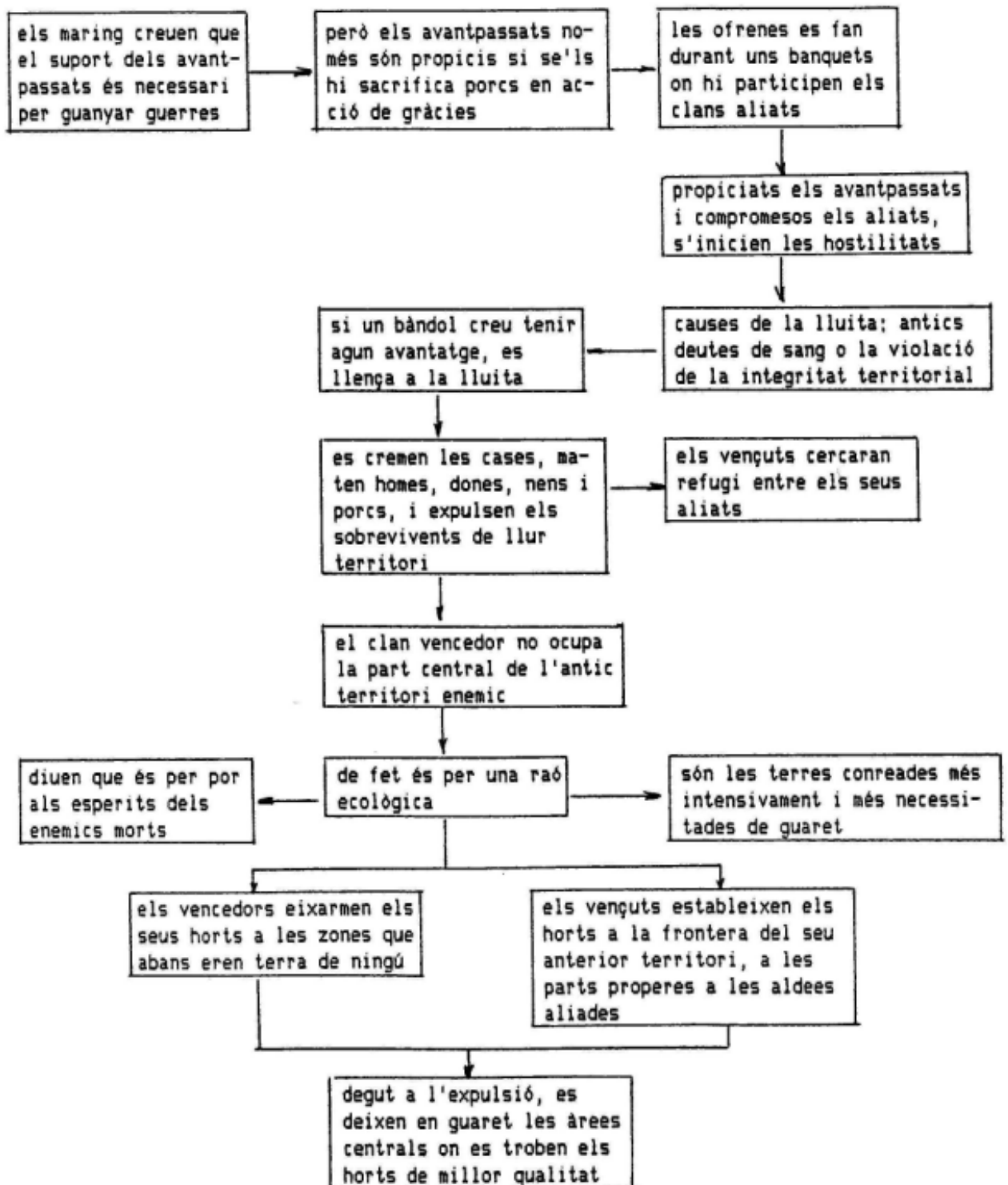
Les societats aldeanes recorreran a la guerra abans que s'assoleixi la capacitat de sustentació de l'ecosistema i el consum de proteïnes decaigui a nivells nocius per la salut. Recordem que els pobles organitzats en bandes i aldees frueixen d'alts nivells

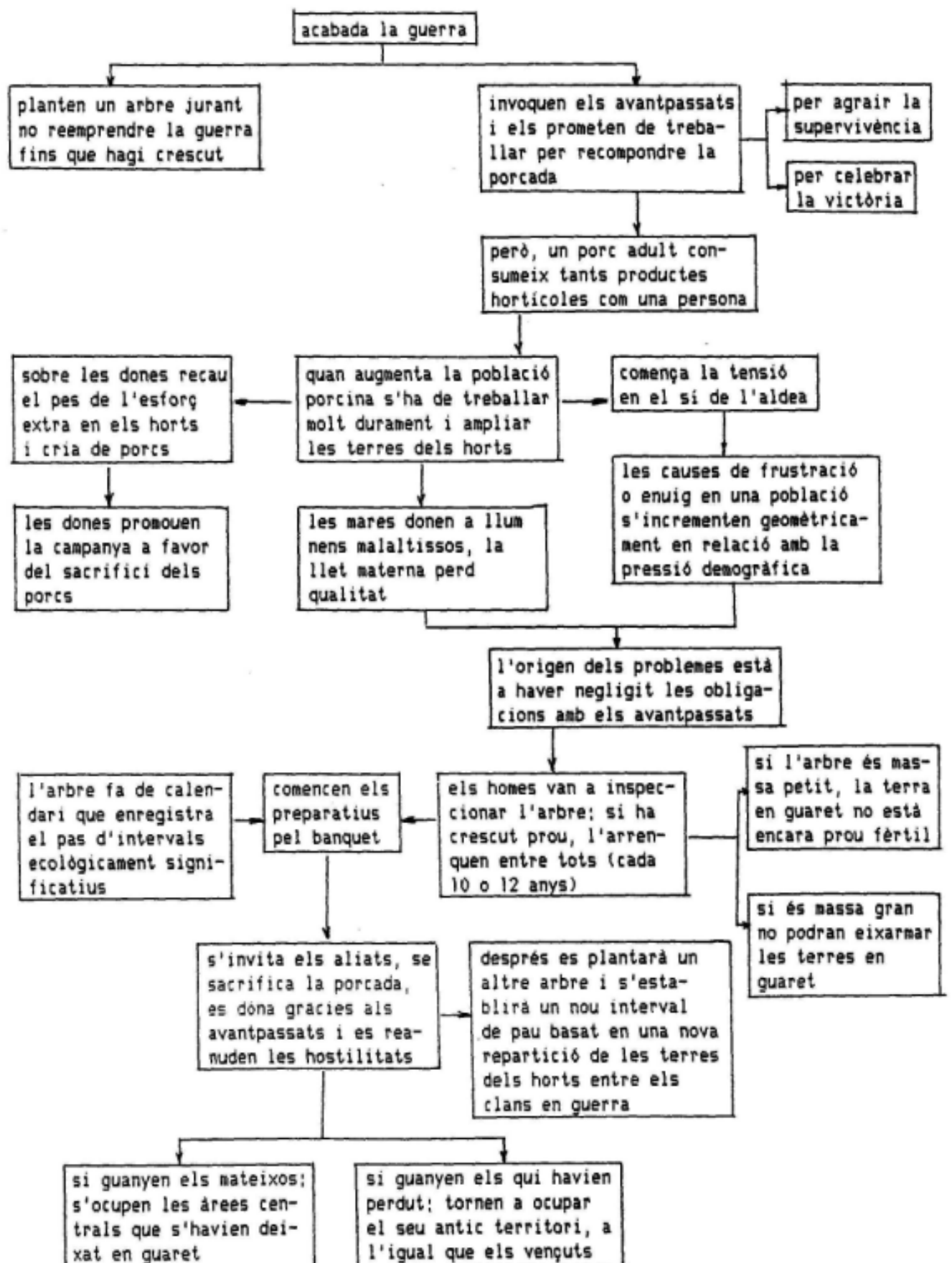
de salut en la mesura que controlen el seu creixement demogràfic. La guerra és una solució pobra a un problema difícil.

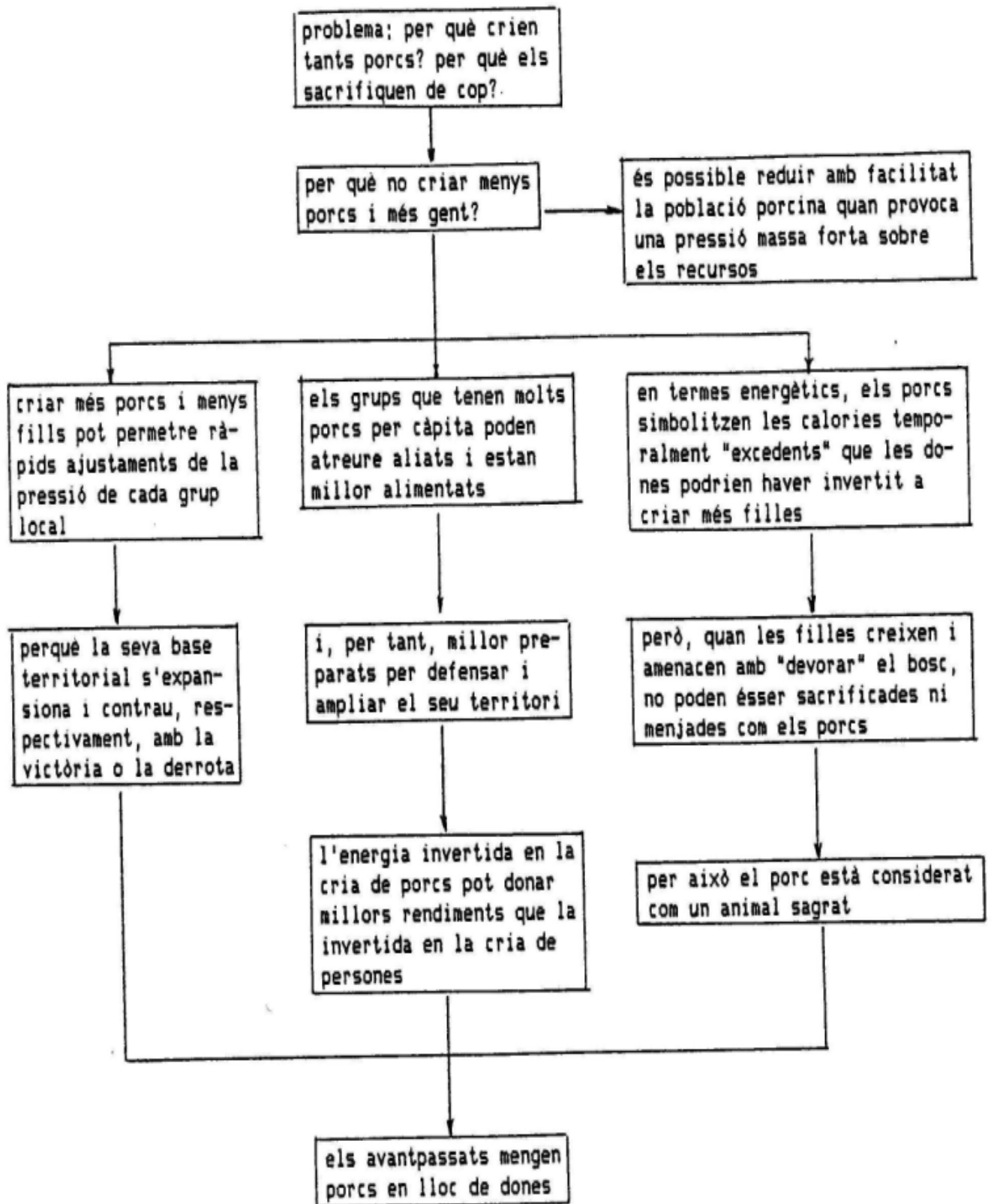
No afirmen que la guerra és sempre provocada per la pressió demogràfica o que sigui sempre adaptativa en el sentit de regular el creixement demogràfic de la manera més eficaç i menys costosa. Simplement afirmen que sembla probable que la guerra ajudava a restringir el creixement demogràfic i protegir els recursos contra el seu exhauriment.

5) Guerra, població i ecologia entre els maring

A través d'un exemple concret, la guerra entre els maring, intentarem relacionar el major nombre possible de comportaments culturals (religiosos, bèl·lics, tècnics, rituals, socials...) per tal d'entendre millor els conceptes que anem introduint. Per una millor visualització ho farem en forma d'organigrama:

Serra de Capivara. Escena de guerra. Estat de Piauí, Brasil

Per a l'antropòleg René Girard la guerra és una forma de rivalitat mimètica entre grups, en la qual la violència és orientada cap a fora de la comunitat. L'antropòleg Marvin Harris de la Columbia University ha proposat una teoria sobre els orígens de la guerra en les societats no estatals, tribals i vilatjanes. La ideologia dominant en la nostra societat tendeix a culpar l'individu de la guerra sobre la base suposadament biològica d'una «violència innata» de la «naturalesa humana» (el pecat original) o de l'«instint de mort». És un punt de vista senzill i simplista que ens disculpa de tota responsabilitat en la nostra conducta envers els altres.

Harris¹ cataloga quatre teories, segons ell les més comunes sobre l'origen de la guerra:

- la guerra com a solidaritat,
- la guerra com a joc,
- la guerra com a naturalesa humana
- la guerra com a continuació de la política (Cfr. Clausewitz entre altres).

---

¹ Harris, Marvin (2007), *Caníbales y reyes*. Madrid. Alianza ed. Col. El libro de bolsillo. Antropología, 3001. 8ª impr. 304 p.

Des d'aquesta perspectiva i abastant a la vegada les societats no estatals i les societats estatals, la guerra apareix com la forma i el moment (a la vegada com a instant i com a relació de forces) de violència extrema d'un robatori organitzat l'objecte del qual pot ser físic, imaginari o simbòlic.

La guerra com a factor de cohesió social

Tant des del punt de vista de l'agressor com de l'atacat, la guerra sembla poder contribuir a mantenir o restaurar la cohesió social d'un grup o país. Al llarg de la Història, moltes guerres han estat declarades sota el pretext d'unir les classes al voltant d'un destí superior de la pàtria, buscant la «unió sagrada», i sostenir aquell que sembla llavors com el seu millor defensor: el cap. Així Otto von Bismarck qui somiava amb la unitat alemanya va incitar la guerra franco-alemanya de 1870. Recordem que Alemanya només era en aquell temps una federació d'Estats independents, i que la guerra va permetre unificar l'Imperi alemany sota la corona prussiana, el que va ser l'adveniment d'Alemanya bismarckiana que va dominar l'Europa continental durant prop de trenta anys.

La guerra com a joc

Harris vol demostrar que la gent, els homes sobretot, són exaltats en el culte i la creença de la guerra com una activitat ennoblidora, resplendent i gloriosa, amb un substitut que és la competició esportiva col·lectiva. La història mostra que un pot ser impulsat a gaudir perseguint altres persones i matar-les, a detestar-les i odiar-les o bé a revoltar-se contra els resultats de tals actes. Si es creu que els valors bel·licosos són fonts de les guerres, llavors el problema crucial i crític esdevé el d'especificar les condicions en les quals de les persones són induïdes a valorar i a reverenciar la guerra. La teoria de la guerra com a joc troba aquí el seu límit. Com a activitat lúdica, el joc és una representació del tipus «teatral» i prepara per a la guerra glorificant-la i valorant-la.

La guerra com a naturalesa humana

Des del punt de vista de la naturalesa humana descrita per les seves "pulsions" d'origens genètics, biològics i/o culturals adquirits, la pulsio d'assassinat podria o voldria explicar, més enllà de la pulsio de mort que l'ésser humà està programat per matar. «Instint», o bé «Déu» serien llavors els principis explicatius comodins per justificar absolutament i definitivament allò que no comprenem.

La teoria de l'instint de mort o pulsio de mort negligeix (tant en la significació francesa de «no saber» com en la significació anglesa de «no voler saber») l'entorn bio-físico-químic i el context cultural, històric i social en els quals les matances i les guerres es donen. L'argument de la «naturalesa humana», reencarnació del determinisme genètic de la sociobiologia que va tan lluny que proclama la violació com un acte lògic en l'interès de l'«èxit reproductiu» del violador, es contradiu ja que guerra i matances no són universalment i en tots els temps admirades i practicades pels humans.

A més, hi ha grans diferències entre les «lleis de la guerra» (en diferents èpoques i en diferents societats) i, d'altra banda la quantitat de violències distribuïda. La teoria d'un universal «instint d'homicidi» és insostenible fins i tot en una societat en guerra. L'ésser humà és capaç d'esdevenir perillosament agressiu aprenent a gaudir i a fruit de la guerra i de l'exercici de la crueltat. Però, «com i quan esdevenim agressiu són més aviat sota el control de les nostres cultures que dels nostres gens» escriu Harris (pàg. 54), en el vell debat científic entre l'innat i l'adquirit (o del determinisme genètic contra el determinisme cultural).

An Afghan boy at a medical clinic set up by American Army medics and an anthropologist in the Shabak Valley in Afghanistan.

Army Enlists Anthropology in War Zones

By [David Rohde](#)

Published: October 5, 2007

http://www.nytimes.com/2007/10/05/world/asia/05afghan.html?_r=2&oref=slogin

SHABAK VALLEY, [Afghanistan](#) — In this isolated [Taliban](#) stronghold in eastern Afghanistan, American paratroopers are fielding what they consider a crucial new weapon in counterinsurgency operations here: a soft-spoken civilian anthropologist named Tracy.

<http://graphics8.nytimes.com/packages/images/photo/2007/09/14/20070917AFGHAN/19893863.JPG>
Human Terrain

Tomas Munita for The New York Times
At an earlier meeting, rival tribes discussed a land dispute.
http://en.wikipedia.org/wiki/Human_Terrain_Team

Tracy, who asked that her surname not be used for security reasons, is a member of the first Human Terrain Team, an experimental Pentagon program that assigns anthropologists and other social scientists to American combat units in Afghanistan and Iraq. Her team's ability to understand subtle points of tribal relations — in one case spotting a land dispute that allowed the Taliban to bully parts of a major tribe — has won the praise of officers who say they are seeing concrete results.

Col. Martin Schweitzer, commander of the 82nd Airborne Division unit working with the anthropologists here, said that the unit's combat operations had been reduced by 60 percent since the scientists arrived in February, and that the soldiers were now able to focus more on improving security, health care and education for the population.

"We're looking at this from a human perspective, from a social scientist's perspective," he said. "We're not focused on the enemy. We're focused on bringing governance down to the people."

In September, Defense Secretary [Robert M. Gates](#) authorized a \$40 million expansion of the program, which will assign teams of anthropologists and social scientists to each of the 26 American combat brigades in Iraq and Afghanistan. Since early September, five new teams have been deployed in the Baghdad area, bringing the total to six.

Yet criticism is emerging in academia. Citing the past misuse of social sciences in counterinsurgency campaigns, including in Vietnam and Latin America, some denounce the program as "mercenary anthropology" that exploits social science for political gain. Opponents fear that, whatever their intention, the scholars who work with the military could inadvertently cause all anthropologists to be viewed as intelligence gatherers for the American military.

Hugh Gusterson, an anthropology professor at George Mason University, and 10 other anthropologists are circulating an online pledge calling for anthropologists to boycott the teams, particularly in Iraq.

"While often presented by its proponents as work that builds a more secure world," the pledge says, "at base, it contributes instead to a brutal war of occupation which has entailed massive casualties."

In Afghanistan, the anthropologists arrived along with 6,000 troops, which doubled the American military's strength in the area it patrols, the country's east.

A smaller version of the Bush administration's troop increase in Iraq, the buildup in Afghanistan has allowed American units to carry out the counterinsurgency strategy here, where American forces generally face less resistance and are better able to take risks.

A New Mantra

Since Gen. [David H. Petraeus](#), now the overall American commander in Iraq, oversaw the drafting of the Army's new counterinsurgency manual last year, the strategy has become the new mantra of the military. A recent American military operation here offered a window into how efforts to apply the new approach are playing out on the ground in counterintuitive ways.

In interviews, American officers lavishly praised the anthropology program, saying that the scientists' advice has proved to be "brilliant," helping them see the situation from an Afghan perspective and allowing them to cut back on combat operations.

The aim, they say, is to improve the performance of local government officials, persuade tribesmen to join the police, ease poverty and protect villagers from the Taliban and criminals.

Afghans and Western civilian officials, too, praised the anthropologists and the new American military approach but were cautious about predicting long-term success. Many of the economic and political problems fueling instability can be solved only by large numbers of Afghan and American civilian experts.

"My feeling is that the military are going through an enormous change right now where they recognize they won't succeed militarily," said Tom Gregg, the chief [United Nations](#) official in southeastern Afghanistan. "But they don't yet have the skill sets to implement" a coherent nonmilitary strategy, he added.

Deploying small groups of soldiers into remote areas, Colonel Schweitzer's paratroopers organized jirgas, or local councils, to resolve tribal disputes that have simmered for decades. Officers shrugged off questions about whether the military was comfortable with what David Kilcullen, an Australian anthropologist and an architect of the new strategy, calls "armed social work."

"Who else is going to do it?" asked Lt. Col. David Woods, commander of the Fourth Squadron, 73rd Cavalry. "You have to evolve. Otherwise you're useless."

The anthropology team here also played a major role in what the military called Operation Khyber. That was a 15-day drive late this summer in which 500 Afghan and 500 American soldiers tried to clear an estimated 200 to 250 Taliban insurgents out of much of Paktia Province, secure southeastern Afghanistan's most important road and halt a string of suicide attacks on American troops and local governors.

In one of the first districts the team entered, Tracy identified an unusually high concentration of widows in one village, Colonel Woods said. Their lack of income

created financial pressure on their sons to provide for their families, she determined, a burden that could drive the young men to join well-paid insurgents. Citing Tracy's advice, American officers developed a job training program for the widows.

In another district, the anthropologist interpreted the beheading of a local tribal elder as more than a random act of intimidation: the Taliban's goal, she said, was to divide and weaken the Zadran, one of southeastern Afghanistan's most powerful tribes. If Afghan and American officials could unite the Zadran, she said, the tribe could block the Taliban from operating in the area.

"Call it what you want, it works," said Colonel Woods, a native of Denbo, Pa. "It works in helping you define the problems, not just the symptoms."

Embedding Scholars

The process that led to the creation of the teams began in late 2003, when American officers in Iraq complained that they had little to no information about the local population. Pentagon officials contacted Montgomery McFate, a Yale-educated cultural anthropologist working for the Navy who advocated using social science to improve military operations and strategy.

Ms. McFate helped develop a database in 2005 that provided officers with detailed information on the local population. The next year, Steve Fondacaro, a retired Special Operations colonel, joined the program and advocated embedding social scientists with American combat units.

Ms. McFate, the program's senior social science adviser and an author of the new counterinsurgency manual, dismissed criticism of scholars working with the military. "I'm frequently accused of militarizing anthropology," she said. "But we're really anthropologizing the military."

Roberto J. González, an anthropology professor at San Jose State University, called participants in the program naïve and unethical. He said that the military and the [Central Intelligence Agency](#) had consistently misused anthropology in counterinsurgency and propaganda campaigns and that military contractors were now hiring anthropologists for their local expertise as well.

"Those serving the short-term interests of military and intelligence agencies and contractors," he wrote in the June issue of *Anthropology Today*, an academic journal, "will end up harming the entire discipline in the long run."

Arguing that her critics misunderstand the program and the military, Ms. McFate said other anthropologists were joining the teams. She said their goal was to help the military decrease conflict instead of provoking it, and she vehemently denied that the anthropologists collected intelligence for the military.

In eastern Afghanistan, Tracy said wanted to reduce the use of heavy-handed military operations focused solely on killing insurgents, which she said alienated the population and created more insurgents. "I can go back and enhance the military's understanding," she said, "so that we don't make the same mistakes we did in Iraq."

Along with offering advice to commanders, she said, the five-member team creates a database of local leaders and tribes, as well as social problems, economic issues and political disputes.

Clinics and Mediation

During the recent operation, as soldiers watched for suicide bombers, Tracy and Army medics held a free medical clinic. They said they hoped that providing medical care would show villagers that the Afghan government was improving their lives.

Civil affairs soldiers then tried to mediate between factions of the Zadran tribe about where to build a school. The Americans said they hoped that the school, which would serve children from both groups, might end a 70-year dispute between the groups over control of a mountain covered with lucrative timber.

Though they praised the new program, Afghan and Western officials said it remained to be seen whether the weak Afghan government could maintain the gains. "That's going to be the challenge, to fill the vacuum," said Mr. Gregg, the United Nations official. "There's a question mark over whether the government has the ability to take advantage of the gains."

Others also question whether the overstretched American military and its NATO allies can keep up the pace of operations.

American officers expressed optimism. Many of those who had served in both Afghanistan and Iraq said they had more hope for Afghanistan. One officer said that the Iraqis had the tools to stabilize their country, like a potentially strong economy, but that they lacked the will. He said Afghans had the will, but lacked the tools.

After six years of American promises, Afghans, too, appear to be waiting to see whether the Americans or the Taliban will win a protracted test of wills here. They said this summer was just one chapter in a potentially lengthy struggle.

At a "super jirga" set up by Afghan and American commanders here, a member of the Afghan Parliament, Nader Khan Katawazai, laid out the challenge ahead to dozens of tribal elders.

"Operation Khyber was just for a few days," he said. "The Taliban will emerge again."

Bibliografía

Binford, Lewis R. (1988), *En busca del pasado*. Barcelona. Crítica.

Cohen, M.N. (1980), *La crisis alimentaria de la prehistoria*. Madrid. Alianza Ed.

Harris, M. (1981), *Introducción a la Antropología General*. Madrid. Alianza Ed.. Col. AU nº 37.

Kay Martin, M. i Voorhies, B. (1978), *La mujer: un enfoque antropológico*. Barcelona. Anagrama.

Sahlins, Marshall (1984), *Las sociedades tribales*. Barcelona. Labor. 2ª ed. Col. NCL nº 134.